Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушнызаl   Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лийl

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий“ редакций.

Акчеринский начальный школын вуйлатышыже, Марийский АССР Верховный Советын депутатше, Ленин орден дене награжитлыме С. Н Тимофеева йолташ.

ЧАПЛЕ ИДАЛЫК

1938 ий, 26 июньышто шемер калык МАССР ден РСФСР Верховный Советлашке шкенжын эн сай эргыже ден ӱдыржӧ-шамычым, Ленин—Сталин партий ден пеледше социалистический родинылан мучашдыме преданный енг-шамычым сайлен.

Тиде кечын СССР-ын чыла калыкше дене пырля Марийский АССР-ысе шемер калыкат Марийский АССР Верховный Советын первый депутатшылан великий Сталин йолташым да тудын соратникше Молотов йолташым сайлен. Шемер-шамыч коммунист ден беспартийный - шамыч блокын кандидатше верч голосоватленыт.

Сайлыме кече калыкын пеш кугу пайремышкыже савырнен. Тиде кечын советский калык Советский правительство ден Ленин—Сталин партий йыр шалаташ лийдымашын чот сплотитлымыжым ончыктыш.

Идалык жапыште кугу паша ышталтын. Самырык Республикна кечын виянгеш, пеледеш.

Депутатна-шамыч государственный управлений пашаште активно участвоватлат. Партий ден правительствын пунчалже-шамычым умылтарат, государственный важный пашам шуктен шогат. Шке шинчымашыштым кечын вӧлтен толыт. Ятыр депутат-шамычым руководящий пашашке выдвигатлыме. Депутат-шамыч слуга улмыштым честный паша деве сулат.

Всесоюзный ял озанлык выставкылан сай экспонатым ямдылена

Ме выставкыште участвоватлаш тӱналына

Кенгежым чодраште кошташ пеш весела. Йыр-ваш тӱрлӧ кайык-шамыч сылне мурыштым мурат. Ик манаш чодра гыч лекмат ок шу.

Ме кайык-шамычым пеш йӧратена. Садланак 1937 ий гычак вуным илышыштым эскерена. Ончычак Пионер пӧрт пеленсе юннат-шамыч шамычын толмыштым, мемнан вер гыч каймыштым палемдена.

1937-1938 ийлаште эскерымым возымо дневникнам Всесоюзный ял озанлык выставкышке колтымо. Адак ме „Жизнь птиц в природе“ альбомым ышташ тӱналына. Тиде альбомышто мемнан республикысе эн полезный кайык-шамычым ончыктена.

Телым, кайык кечын йолташна-шамыч деве лӱмын беседым эртарышна. Кайык-шамычын пайда пумышт да нуным аралыме нерген беседа мыланна пеш келшыш.

Всесоюзный ял озанлык выставкыш кандидат-шамыч. Шола гыч пурлашке: Колумбов Володя ден Галашов Рафаиль (Йошкар-Ола ДТС) Нуно „Жизнь птиц в природе“ альбомым ямдылат.

кружокышто членлан шогышна. Варажым Йоча-технический станцийыш куснен улына. Пашаштына станций кугу полышым пуэн шоген да кызытат ме тудын деч полышым налына.

Кайык-шамычым эскераш пеш интересный. Ме нунылан шыжымак кормушкым ыштен ямдылена. Тудо вара теле гоч кеча.

Шошым велеш дневникым ыштена. Тушто кайык-

Йоча-шамыч, тендан кокла гыч чыланат мемнан семын ыштен кертыт. Айста шкенан республикын природыжым сайын тунемаш тӱналына.

Колумбов Володя
ден Галашов Рафаиль.
Йошкар-Ола, Йоча
технический станций.

Коллекцийым ыштат

Мемнан классыште тунемше-шамыч: Басов Александр, Соколов Н. да Озеев Александр ботаника предметым утларак йӧратат.

Нуно кызыт коллекцийым ышташлан насекомый-шамычым погат. Кажныштын мӧнгыштышт лӱмын ыштыме ботанический уголок уло.

Матвеев Сергей.
Тошто-Тор'ял средний школа, 6-шо класс.

Всесоюзный ял озанлык выставкыш каем

Мый Кужэнер средний школын 6-шо „В“ классшым чыла предмет дене отлично отметка дене тунемын пытарышым. Ынде каникул жапым куанен эртарем.

Ачам мыйын садовод. Мыят сад пашам пеш йӧратем. Сад шындаш тунемам.

Август тылзыште ачам деве пырля Москвашке Всесоюзный ял озанлык выставкыш каем. Выставкыште лияш могай пиал!

Иванова Миа.
Йошкар энгер ял, Кужэнер район

Самырык мичуринец-шамыч

Тиде паша Тула олаште лийын. 1933 ий шыжым 9-ше номеран школышко биологий дене туныкташ у учитель Иван Димитриевич Попов толын. Тудо первый кечак школа пеленсе чыла участкым ончен коштын. Тудлан шӱкым оптымо пустырь келшен.

— Шӱкым кышкыме верым самырык натуралист-шамычын садыш савыраш гын, сай лиеш ыле,— шонгалтен учитель. Тудо йоча-шамыч дек лишемын, природын великий преобразовательже Мичурин да тидын чапле садше нерген беседым чӱчкыдын эртарен. Йоча-шамыч интересоватленыт. Тунам учитель

знаменитый мичуринский садым ончыктышо „Юг в Тамбове“ киносӱретым ончыктен. Йоча-шамычлан тиде сӱрет пеш келшен. Учитель нунылан самырык мичуринец-шамыч кружокым организоватлаш кангашым пуэн.

Пашашке пижыныт: шӱк кышкыме верым эрыктеныт да роза ден емыж кустарникым шынденыт.

Роза тырлен, пеледалтын да участкым ош тӱс да йошкар чия тӱс дене чиялтен. Тиде вешак сылнын койын, садланак ик енгат пеледышым кӱрлаш тӧчен огыл.

Шыжым нуно учитель дене пырля Мичуринскыш каеныт. Знаменитый натуралист И. В. Мичуринын садше тульский школьник-шамычым ӧрыктарен. Садым ончымек, нуно Мичуринын полышкалышыже Яковлев йолташ деч школа пелен шындашлан икмыняр изи садым налаш йодыныт.

Йоча-шамыч йодмыштым Мичуринлан каласеныт, нунын дек тудо шке лектын.

Ик изи ӱдыр, Миля, питомник гыч нимомат ынешт пу, манын тудлан жаловатлен каласен.

Мичурин кугу да шыдырак йӱк дене тыге каласен: „Ну, кажныштлан пуэн колташ тӱналам гын, питомникыште вашке нимат ок код. Чыла мирлан мыйын огеш сите... Шке шындыза!“

Но туштак тудо йоча-шамычлан 15 тӱрлӧ шындышашлык садым пуаш кӱшта.

Мичуринск гыч йоча-шамыч великий ученыйын пумо шындышаш фруктовый пушенгым нангаеныт да шуко кӱлеш указанийым налыныт.

Шошымлан кружокышто 40 член лийын. Школысо участкыште олмапу, груша, слива, виноград кушкыныт. Изирак пакчам да цветникым ыштеныт.

Шындыме деч ончыч мландым сайын обработатлаш да шындыме пушенгым сайын ончашлан, йоча-шамыч ваш-ваш соревноватленыт

Шыжылан ик вондат, ик укшат йомын огыл.

Вес шошылан эн сай кружок член-шамыч Мичуринскыш каяш премироватлалтыныт. Тушеч адак мичуринский плодово-ягодный растений-шамычын у сортыштым кондымек школа пеленсе участкыш шынденыт.

Тульский юннат Слава Гайдуков кружокышто шкенжын пашаже нерген теве мом ойла:

„Юннат-шамыч кружокым организоватлыме годсек мый тушто пашам ыштем. Пашам активно ыштымемлан 1935 ийыште мыйым Мичуринскыш колташ премироватленыт. Тушечын „Бессея“ вишньым, ежевикым, актинидийым, „Тементоза—владородигя“ вишньым, „Северный белый“ виноградым, адак моло тӱрлӧ растенийымат шуко конденам.

Тиде гана ийымаштак ме И. В. Мичуринын куштымо „Техас“ энгежым конденна. Тудын плодшо тыглай энгеж деч кок пачаш кугу. Тений „Техас“ энгежвондо чылаже кок шӱдӧ витле лиеш. 1936 ийыште „Северный белый“ северный виноград пелелын. Мый „Северный белый“ ден южный „Шашлу“ виноградым скрещиватленам. Тыге ыштымек „Шашла“ виноград качестван „Северный белый“ гай йӱштым чытыше виноград лиеш. Тиде опыт сай результатым пуэн“.

Шкеныштын чапле пашаштлан тульский мичуринец-шамыч шуко гана премироватлалтыныт. Тула оласе советын нуным школыштлан И. В. Мичуринын лӱмжым пумо да тудо Лежевой уремым Мичуринский уремыш савырыме нерген пунчалым лукмекше, нуно пеш куаненыт.

1939 ий 1 августышто Всесоюзный ял озанлык выставка почылтеш. Юннат-шамыч павильонын мичуринский участкыштыже Тула олан самырык мичуринец-шамычын колтымо олмапу, слива, вишне-шамыч кызыт пеледалтыт.

Владимир Кедров.

Снимкыште: Хавонский Володя (Йошкар-Ола ДТС) Всесоюзный ял озанлык выставкыш нангаяш „Новинка рынка“ помидорым выращиватла.

59

Китайыште Японийын йомдармыже

Китайын чыла фронтлаштыже июньын первый пел ужашыштыже 368 бой лийын. Тиде бойлаште яповец-шамыч кокла гыч 10 тӱжемат 268 еҥ колен да 171 еҥ пленыш сдатлалтын. Китаец-шамыч 204 имньым, 551 винтовкым, 18 пулеметым, кок орудийым да пеш шуко боеприпасым поген налыныт. 58 японский танкым да бронированный автомобильым пытарыме. 8 судам вӱд йымаке волтен колтымо.

Майын пытартыш лу кечылаштыже Китайын северный ужашыштыже ушло фронтын тӱрлӧ участкылаже гыч Тяньцзинь ден Маньчжурийыш прахан 14.050 урмам колтеныт.

Канадыште учитель-шамыч бастоватлат

Милден олаште (Канада) низший ден средний школлаште туныктышо чыла учитель-шамыч забастовкым увертареныт. Олаште да округышто чыла школа-шамыч петырыме улыт. Учитель-шамыч шканышт логалше пашадарым налын кертын огытылат, забастовкым увертареныт.

Шуко учитель-шамыч 5 тылзылан пашадарым налын огытыл.

Брюссельысе безработный-шамыч (Бельгия)

Албанский калык фашистский захватчик-шамыч ваштареш кредалеш

Албанийыште шуко итальянский войска ден жандарм-шамыч улыт. Албанец-шамыч партизанский отрядым организоватлен фашистский захватчик-шамыч ваштареш пеҥгыдын кредалыт. Партизанский отрядлан чыла калык полшен шога.

Итальянский жандарм-шамыч албанец-шамычым пытыремдат. Май тылзын кокымшо ужашыштыже 70 тӱжем еҥым арестоватленыт. Чылаштымат каторжный пашашке, Восточный Африкыш корно ышташ колтат.

СССР СНК ден ВКП(б) ЦК-ште

„ССР Союз Военно-Морской Флотын Кечыже нерген"

ССР Союз СНК ден ВКП(б) ЦК пунчалыныт: ССР Союз Пашазе Кресаньык Военно-Морской Флот строительство да тудын ончылно шогышо задача-шамычын вопросышт йыр кумда шемер массым мобилизоватлышаш цель дене кажне ийын 24 июльышто эртарыме „ССР Союз Военно-Морской Флотын Кечыжым" установитлаш.

18 июль—Всесоюзный Физкультурник кече

Мемнан элын миллион дене еҥышт физкультура да спорт дене заниматлат Партий ден правительство физкультурный движенийлан кугу вниманийым ойрат.

1931 ийыште Москваште Йошкар площадьыште Советский физкультурник-шамычын первый парадышт лийын Тудын деч вара тыгай парад-шамыч кажне ийын эртаралтыт. Тиде парадлаште Советский физкультурник-шамыч шке достиженийыштым, социалистический пашалан да эл аралмашлан шкеныштын ямде улмыштым ончыктат.

Тений ий гыч 18 июль—Всесоюзный физкультурник кечылан увертаралтын. Тыгерак СССР Калык Комиссар-шамыч Совет решитлен. Кажне ийын тиде кечын Москваште, Йошкар площадьыште, физкультурник-шамычын всесоюзный парадышт, а пӱтынь эл мучко—массовый физкультурный пайрем эртаралташ тӱҥалыт.

А. Кондратьева ден Е. Зеленкован международный рекордышт

Чкалов лӱмеш Центральный аэроклуб ФАИ-н (Международный авиационный федераций) А Кондратьева ден Е. Зеленковая чоҥештыме результатышгым утвердитлымыже нерген увертарымашым налын.

14-15 майыште А. Кондратьева „СССР ВР-31" сферический аэростат дене чоҥештылын. Чоҥештымаш 22 шагатат 40 минут шуйнен да аэростат старт деч 481 километрат 121 метреш волен шинчын. ФАИ А. Кондратьеван чоҥештыме результатшым мӱндыркӧ да кужун чоҥештымаште международный женский рекорд-шамычлан признатлен.

Планеристка Е Зеленкова пассажирка К. Смирнова дене пырля 16 майыште „Ш-5" планер дене 12 шагатат 30 минут жап чоҥештылын. Тидым двухместный планерыште кужу жап чоҥештыме дене международный ӱдрамаш рекордлан признатлыме.

Куйбышев оласе вокзальный площадь.

Йыгыр Малаев-шамыч

1934 ийын сентябрь тылзыште Нальчик олаште грузчик Малаевын ешыштыже ныл йыгыр-шамыч шочыныт: коктытшо—ӱдыр лийыныт, коктытшо—пӧръеҥ. Чыла йочаштат—Надя, Вася, Володя да Тамара—таза, весела улыт, кече еда кушкыт.

Кажныштат сай памятян улыт, нуно йомак ден стих-шамычым вашке шарнен кертыт. Чыланат танцоватлен моштат да тидым йӧратат. Утларакше Тамара сайын танцоватла. Тудын йӧратыме танецыже—„Лезгинка" да „Яблочка".

Малаевын ешыже кумдя да келшышын ыштыме квартирыште ила, йоча-шамычым воспитатлаш тылзе еда 400 теҥге оксам налеш.

Йыгыр-шамычын ачашт—Георгий Тимофеевич Малаев автомашиным управлятлаш тунемын да ынде кокымшо ий Нальчикский швейный фабрикыште шоферлан пашам ышта

Спортивный школа

Калинин олаште 168 физкультурник-шамычым туныктен лукшо детский спортивный школа почылтын. Школышто тунемме жап $1^1/_2$ ий гыч $2^1/_2$ ий марте.

Йоча-шамыч фестиваль сайын эртыш

Шукерте огыл Марийский радиокомитет оласе йоча-шамыч фестивальым эртарен. Тиде фестивальыште лу школласе тунемше-шамыч участвоватленыт.

Теве, 5 номеран да 1 номеран начальный школысо тунемше-шамыч калык муро-шамычым пеш сайын исполнятленыт. Нуным фотоаппарат дене премироватлыме. Пионер пӧрт пеленсе хоровой кружок дене шумовой оркестрым патефон дене премироватлыме. Тиддеч посна шкет выступатлыше-шамычат лийыныт. Чылаже 9 йоча-шамычым, нунын кокла гыч Чулкова Лизам (Йошкар-Ола 8 номеран школа), Ясницкая Музам (1-ш номеран школа), Чуршукова Валям шарф дене, Ч басов Сашам гитара дене премироватлыме.

К. Ефремова.

Йошкар-Олаште лийше детский художественный олимпиадыште участвоватлыше Бутанина Наташа. (Йошкар-Ола 5 №-ан школа).

КОЛОНИАЛЬНЫЙ ЭЛЛАСЕ ЙОЧА-ШАМЫЧЫН ИЛЫШЫШТ

Индия—тӱняште ик кугу эллан шотлалтеш. Тушто 353 миллион еҥ ила. Шуко калыкше мланде пашам ыштат.

XVIII курым кыдалне Англия Индийым шупшын налын. Тудо жап гыч Индия Британский империйын колонийжылан шотлал теш.

Индийысе шемерым английский колонизатор-шамыч чот эксплоатироватлат. Нуно пеш йӧсын да нужнан илат. Элын шуко луклаштыже шемер калык эшеат кул лийын илат. Миллион дене калык вимо деч посна эл мучко илен коштыт. Кажне ийын 1.000 еҥ гыч 30 еҥ колат. Индус калыкын ӱмыржӧ (кыдал шот дене) 25 ий деч шуко огыл.

Индийсе шемерын-йочашт-шамыч поснак начар илат. Кажне 1.000 йоча гыч 400 йоча кум ийым темыде колат. Элыште 100 еҥ гыч 8 гына тунемше еҥ. Тӱҥалтыш школлаште пеш шагалын тунемыт. А средний ден высший учебный заведенийлаште индус-шамыч йӧршеш тунемын огыт керт, вувым тушко тунемаш огыт нал.

Цейлон остров-британский колоний. Тушто чай шуко шочеш. Цейлонский чайым уло тӱня пала. Чайный плантацийлаште кугу еҥ-шамыч дене пырля йоча-шамыч шукын пашам ыштат. Йоча-шамычлан нелӧ пашам ыштыктат. Плантатор-шамыч изиш титак паша ыштымыланат йоча-шамычым ачаштлан кыраш заставитлыктат. Школа шамыч пеш шагал улыт. Школлаште шукыжым чайым погымо нерген гына туныктат. Паша ыштымаште йоча-шамычым огыт пукшо. Нунын мӧҥгыштыштат кочкашышт уке.

Кипре (британский колоний) островышто илыше кресаньык-шамычат пеш йорлын илат. Колонизатор-шамыч нуным чот разоритленыт. Кресаньык-шамыч шке ӱдырыштым 100—125 теҥгелан ужалат. Тыге нуно ик мынярдийр оза-шамычын кид йымалне орланен пашам ыштышт логалеш.

* * *

Францийын Африкыште улшо Судан колонийыштыже негр шамыч чот эксплоатироватлат. Колонизатор-шамыч негр верч огыл, а вольык верч углараk тыршат. Тидым тыгай факт дене ончыкташ лиеш: Кечывалымсе шокшо годым вольык-шамыч йӧсланен ынышт кошт манын, негр-ым йӱдым пашам ыштыктат. Кугу еҥ дене пырля йоча-шамыч нелӧ пашаште орланат. Негр кокла гыч тунемше-шамыч пеш шагалын улыт. 10 тӱжеман негр-калыклан улыжат ик школа веле. Туштыжат 60 йоча-шамыч гына тунемыт.

Америкын чыла олалаштыже йоча-шамычын газетым ужален коштмыштым шуко ужаш лиеш. Нуно газетым ужален ешыштым пукшат. Садланак школыш коштын огыт керт.

* * *

Капиталистический эллласе шемер йоча-шамыч пеш йӧсын илат, но колонийлаште эше нелӧ илыш.

Шужен, йӧсланен илыше шемер калык тыгай положенийым чытен кертде захватчик да угнетатель-шамыч ваштареш, шке эрыкше верч шогалыт. Тиде шотышто империализмын эн кугу колонийже—Индия моло эл деч эн ончылно шога.

Индийский калык британский колонизатор-шамыч ваштареш пеҥгыдын кучедалеш. Пытартыш жапыште кредалмаш кумдан рак шарлен. Индийысе самырык коммунистический партий колонизатор да эксплоататор-шамыч ваштареш кредалмашке шемер массым мобилизоватла. Компартийын вуйлатымыже почеш комсомол индийсе молодежь коклаште кугу пашам ышта.

Мемнан творчествына

Йӱштылаш

Мый эрден кынелын
Кидым-шӱргым мушкым,
Йӱштӧ кочкылдалын
Куржым йолташ дек.
Тӱшкан погыналын,
Кутыралын тӱрлым,
Сылне олыкла гоч
Толна ер воктек.
Тӧрштышна ме вӱдыш.
Вӱдшӧ пешак леве.
Кечат мемнан ваке
Шокшын ырыкта.
Вот йӱштылын ситыш
Мӧнгеш лекна меже,
Адак олык дене
Мӧнгӧ каена.

Достоевский Аркадий.
Звенига район,
Ромашкино ял.

ЭРДЕНЕ

Кынелалын эр-эрдене
Олыклашке ошкылам.
Олыклаште, ер воктене
Мый пеледышлам ужам.
Чача-влакше пешак шуко,
Койыт ший ден шӧртньыла,
Олыклаште кужо шудо
Лойгалтеш чылт теҥызла.
Сад пакчаште кайык-влакше
Помыжалтыт пеш эрден,
Нунын чапле, сӧрал мурышт
Шергылт кая эр юж ден.
Вот колхозник-влак кынелын,
Нур пашашке ошкедат.
Сай илышлан куаналын,
Ӱчашен пашам ыштат.

Яншитова Ониса.
Кужэнер район,
Конганур НСШ.

Шергакан эр

Шӧртньӧ кече ӱчкен лектын,
Мландыш тӱткынен онча,
Мален темше умыр эрым
Шыматалын пеш вӱчка.

Порсын солыкшым рӱзалын
Куэ эрым саламла.
Куку мурыжым шуялын
Тымык южым авалта.

Вожын почшым шаралтален
Тӧрштен лекте варасем,
Вычымалтыш уло йӱкын
Игыж влакым ӱжылден:

„Лекса, лекса, игем-шамыч,
Кече толын пешак сай.
Чот вучалыт олык-шамыч
Мемнам палме уна гай“.

Азманов Т.

Куанымаш

Тӱредме жап ыле. Игорь шке звенасе пионер-шамыч шым поген, тӱредмашке уржа парча погаш наҥгаен. Пионер-шамыч дене пырля моло рвезе-шамычат каеныт. Тунам Аля кудовече гыч ончен кодын. Эх, кузе пырля каймыже шуын! Аваже пашаш лектын огыл, эргыжымат ок колто. Тудо тувырым веле мушкын шогеҥ. А пасушто паша шолеш. Трактор йӱк, машина йӱк, весела муро-шамыч кумылым кӱш нӧлтат, кидйол модеш, нойымымат, шокшо кечымат от шиж. Пионер-шамычат чот полшат: сусла-шамычым тӧрлат (виян мардеж лиймылан юҥо суслашт сӱмыреныт), пел кечыште 12 рвезе, ӱдыр-шамыч 2 центнер уржа парчам погышт. Тидым ужын колхозник-шамыч эша в и я н, качествене пашам ышташ тӱҥальыт.

Кечывал жап. Рвезе-шамыч мурым мурен мӧнгышт толыт. Чылаштынат чурийышт куанымашан, самырык оҥышт гыч муро йӱк йоҥгалт лектеш. Олык муч ко пӱя дек толыт. Мотор кечыште йӱштылашыже могай сай! Пӱя дек толын шумо деч ончычак тувырым кудашын, ӱчашен-ӱчашен куржыт. Но пӱя декырак шумеке чыланат ӧрыч. Пӱя ончылно пашмаште Алян аваже—Кори вате шор таш тӧчен, кычкырен шогылтеш, шкеже нимолан ӧрын.

— Йынгай, мо лийын?—Игорь содор йодо. Кори вате Игорьым ончале, вара эркынрак пелештыш:

— Аля... Аля вӱдыш пурен каен...

— Мо, кунам? Кузе?...

— Кушкырак?

Вашмутым вучыдеак кумытын - нылытын вӱдыш тӧрштышт. Ик минут гыч Игорь ден вес рвезе вӱд йымач чара могыран Алям лукгычат.

— Вачий, „Трактор“ колхозыш фельдшер дек куржӧ!—Игорь содор кычкырале. Игорьын шольыжо, Вачий, содор куржын колтыш.

— Игорь, айста первый полышым пуэна,—мане Зоя лӱман ӱдыр.

—Обязательно пуэна. ГСО значокым арам сакен коштман огыл,—манят, Игорь Алям тӧр серыш кӱзыкташ пиже. Молышт полшат. Алян аваже ӧрын, тыш-туш куршталеш.

— Мо... тувыр пурен каен да ты пуртышым. Вӱдшӧ келгат вашке ыш му...—манын умылтараш тӧча.

Тиде жапыште пионер-шамыч первый полышым пуаш тӱҥальыч. Эн чот шинчыше, полшышыжо —Игорь. Эн ондак Алян умшажым, нержым сайын эрыктышт. Вара мӱшкыр-

ЛУКОВ ПАЮ

(Мучаш. Тӱҥалтышыже 28-ше номерыште)

жым пулвуй ваке пыштен, тупшо гыч темдалыч, тыге пурышо вӱд умша гыч мӧнгеш йогыш. Мландыш вургемым шарен, Алям комдык пыштышт.

Тиде жапыште медпункт гыч фельдшер велосипед дене кудал толын шуо. Тудо вигак шӱмын паша ыштымыжым палыш.

—Искусственный дыханийым ышташ тӱҥале. Тудлан Игорь полша. Икмыняр жап гыч Аля тӱрвыжым тарватыш, шӱлаш тӱҥале, эркын ушыжо пурыш.

—Айста пӧртыш кӱзыктена. Ырыкташ кӱлеш,—фельдшер каласыш.

Аля тӧрланыш. Аваже, аваже, эх, кузе куаненже! Игорьлан,пионер-шамычлан, фельдшерлан мо-чоло таум ыштыш. Тылеч вара Алян аваже Игорьлан моло пионер-шамычланат моткоч сай лие.

Аля тӧрланымекыже Игорьмыт дене пырля пашаш кошташ тӱҥале. Кызыт Аля пионер-ударник. Аважат колхозышто пашам сайын ышта. Тений Аля 7-ше классым тунемын пытара. „Эргым, умбакыжат тунем, илышыште тунемше еҥ пеш кӱлеш. Мыят, ужат, 1 майлан малограмотный-шамыч школым тунем лектым“—манеш аваже.

Аля ден Игорь коктын медицинский школыш кайнешт. Тиде шонымашым шукташлан нуно кызыт чот ямдылалтыт.

—Иго-о-рь!—кенета уремыште йӱк шокта.

Йӱкым колын коктын тӧрштен кынельыч.

—Мола-а-а-ан?!— Игорят ваштареш кычкырале.

—Тиде—Вачий шольыч. Теве тышкак толеш,—мане Аля.

Чынак, шуко жапат ыш эрте, ош ӱпан чатка рвезе кидеш газетым кучен курж лекте. Игорьмытым ужын, содор ломбериш куржо.

— У газета! Ончыза, лудса,—кычкырале Вачий. Чурийже шыргыжеш. „Ямде лий“ газетым изажлан кучыкта. Игорь ден Аля газетым ончат. Вачий воштылын шога.

—О-о! Теве первый страницыштак мемнан школыштo испытаний кайыме нерген моктен возымо. —Игорь Алям ончалын виян каласышат, йӱкын лудаш тӱҥале.

—Те, отличник-шамыч, ончыза! —Вачий ойла.—Игорь ден Алят тушто улыт. Пеш раш лектында.

— А Вачийже уке мо?

— Вачийжат уло. Вет тудат изаж корныжым тошка,—манеш Аля.

— Ну, Вачий, таче испытанийым кузе сдайышыч?—изаже йодеш.

—Чыла вопрослан сайын отвечайышым.

— Вот йӧра. Газетыш моктен возеныт, а моктымым илышыште паша дене ончыктет. Тиде сай!

—Тиде куанымаш.—Игорьын ойлымашке Аля ешарен каласа.

— Да, кузе ог кузе! Испытанийым отлично кучен, неполный средний школым сай показатель дене тунем пытарена. Вара адак тунемаш! Владимир Ильич Ленин каласен: Тунемаш, тунемаш, тунемаш! Тидым мыланна шуктыман. Тунемше, шинчыше еҥ эллан шуко кӱлеш. Советский Союзын пиалан йочашт Ленинын сугыньыжым шуктат. —Игорь ойлен чарнат, „Айста ынде площадкыш модаш!—каласа. Да кумытын площадкыш ошкылыт.

Кече кас велыш каен. Умыр кас лишемеш. Рвезе-шамыч площадкыш каят. Ломберыште шӱшпык-шамыч шӱшкат. Площадкыште самырык-шамыч куанен модыт. Нунын весела йӱкышт йыр-ваш йоҥгалтеш.

Илыш сай, илаш сай, весела.

Рвезе-шамыч, чот тунемза, виянза! Коккинаки гай герой лийза!

1939 ий, Май
Шӱр ту р.

Мемнан зверинецна

Эрден эрак школыш толыт
Юнват-шамыч погынен.
Кече мучко пӧрдыт, шолыт
Шке зверинецышт воктен.

Тӱрлӧ зверьым мушкыт,
шерыт.
Эрыктат, пукшат, йӱктат.
Янлык-шамыч йӧршын ӧрыт,
Ончалтде ок код иктат.

Кролик-влакым чывылтен
Йошкар галстукан юннат,
Мане: „Вет лийнешт нунат
Изиш культурныйрак!“

Четлык кӧргышкӧ логалын
Шыдешкен ырлӓ арлан.
Вот чаҥга чик-чок ышталын
Шаралтале шулдырлам.

Яндаусо ер покшелне
Ужава кия шыпке.
Урлан пӱнчӧ покшеч шелме.
А пурсак нулта „шопкем“.

Теве вӱд, ужар кияк.
Тушто шашке-влак кият.

Вот аквариум колаҥгын,
Ончыч ыле ялт пуста.
Ончетат ужат олаҥгым
И нужгол коштеш туштак.

Почшым мыле гай рӱзалын,
Кугу вуйжым пӧрдыктален,
Вӱд пундашыш кайыш „чуй“
Ужава лийшаш ӱш вуй.

Ош костюмым коля йос
Ковыран чиен шынден.
Ах тый йос, ах тый тос,
Ах тый йос, ах шем поч!
Писын коч,
Малаш воч.

Павыл маньe шоҥшылан:
„Чочей улат—оксам шотло,
Куваай гын кочкаш шотло
Пучымышым касетлан.“

Таня мане: „Ур чӱчӱ тый,
Пеш ой колыштшо улыт.
Ай могане чапле, сылне,
Лӧза почым лупшалват!“

Пӱтынь залым сургыктен,
Тумына карал колтен:
—У-у-у-у-у!..
Шуженам!.. Кочкаш пу!..
Тыште кажне еҥ пала,
Тыште кажне еҥ ойла,
Кузе колызо Тарля
Тумынам конден кучен,
Кузе шыже йӱштӧ йӱдым

Мландыш вочмо дечын
лӱдын
Кандраш кырмен кечен,
Ах тый сокыр тумына,
Пуйто лӱмын толынат!

Кажне кечын еш кушкеш
И зверинец кугемеш.
Шаҥге кондышт той
лоншангым,
Шӧртньын йылгыжше
копшангым

Пире игым ик колхозник
Юннат-влаклан пӧлеклен.
Ончена ме, куштена ме
Янлык-влакым пагален.

Казаков Миклай.

60

Калык погым тул деч аралаш

Пожар кажне ийын ял озанлыклан кугу эҥгекым конда. Йоча-шамычын титакышт денат ятыр пожар лиеда. Мӧҥгыштӧ шке орашт дене кодшо йоча-шамыч тул дене модыт да кугу пожарым ыштат. Тидлан шуко примерым кондаш лиеш.

Шукерте огыл Всеволодово ялыште (Ногинский район, Московский область) 12 ияш йоча 8 ияш йочалан йӱлышӧ материалым йӱлаташ кӱштен. Пожар шуко пӧртым пытарен. 35 тӱжем теҥгеаш пого йӱлен.

Кайбицкий районышто (Татарский АССР) йоча-шамыч сурт воктен костерым ылыжтеныт. Тушагын мунным кӱктынешт улмаш. Тиде костер дене шуко пӧрт йӱлен.

Пожар ваштареш сельский организаций-шамыч вияҥ кучедалшаш улыт. Пожарын эҥгекше да тудын деч аралалтме правила нерген йоча-шамычлан, нунын ешыштлан эреак умылтарыман.

Пионерский отряд-шамычлан пожар деч аралалтме нерген умылтарымаш пашам ыштышаш.

Кеҥеж жаплан йоча площадкым почаш да тушто тӱрлӧ модышым организоватлыман.

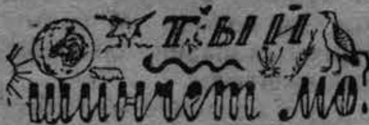
Йошкар-Ола йоча санаторийыште йоча-шамыч волейбол дене модыт.

Лагерьлашке

Тений мемнан республикысе 19 пионерский лагерьлаште чылаже 5.000 утла пионер-шамыч канаш тӱҥалыт.

„Таирыште" — республиканский лагерьыште кум смена жапыште 620 йоча-шамыч канышаш улыт. 16 районный лагерьлаште 3.800 пионер-шамыч канаш тӱҥалыт.

Марбумкомбинатыште пашазе ден служащий-шамычын йочаштланат посна лагерь почылтеш. Тушто 400 пионер-шамыч канаш тӱҥалыт. Тыгак Йошкар-Ола район, Ежовский детдом пелен 200 пионерлан ситыше лагерь почылтеш.

Антарктидын лӱмжӧ кужеч лектын?

Антарктида-светын кудымшо ужашыже. Антарктидын центрыштыжерак, иян лап верыште, Южный полюс уло.

Антарктида мут кок греческий мут гыч лектын: „анти"— „ваштареш" манме лиеш да „Арктика". Арктика шке лӱмжым Большая Медведица созвездий гыч налын. Большая Медведица (марлаже—корка шӱдыр) мланде шарын северный ужашыштыже горизонт линий шеҥгек нигунамат ок пуро. Грек-шамыч Большая Медведицам „арктос" рушлаже — „медведь") манын лӱмденыт, а тышеч—Арктика.

Антрактика—мланде шарын Арктикыжлан противоположный ужашыште кийыше эл.

Чернильный тамкам кузе мушкын колтыман

Материй да ковыштыш логалше чернильный тамкым денатурат дене мушкын колташ лиеш.

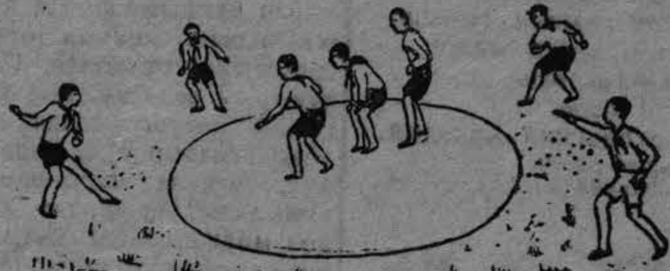
Ош тканьыште чернильный тамкам марганцево-кислый калийын фиолетовый растворжо дене нӧртат. Тыге ыштымек кӱрен тамка кодеш. Тудым шолтымо вӱдеш растворитлыме щевельевый кислота дене мушкыт.

Щевелевый кислота уке гын, тудын олмеш лимон, шинчалтыме ковыштан вӱдшӧ але шопо шӧр дене мушкын колташ лиеш. Тамкам эрыктен колтен, тудо верым шовынан леве вӱд дене мушман.

„ОЛА ЙЫР"

Тиде модыш дене площадкыште модман. Тушан кугу кругым—олам чертитлаш кӱлеш. Модшо-шамыч 6 гыч 12 еҥ марте лийын кертыт. Нуно кок тӧр ужашлан шелалтыт. Ик ужашыже ола покшеке пура, весыже—мячым иктаж игрок деран тояш ӧрдыжыш кая. Мячым тойышо-шамыч толыт да оласе шамыч мяч кӧ дене улмым ынышт пале манын чыланат туге койыт, пуйто нунын кажнышт

дене мяч уло. Нуно чыланат ола йыр коштыт, а кӧ дене мяч уло гын, тудо йӧнан моментым муын, оласе иктаж игроклан мячым логалташ шуа.

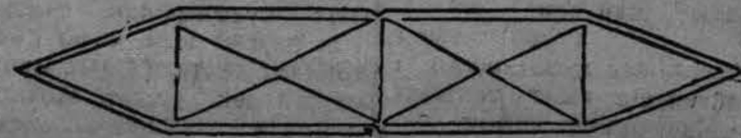
Тудо ок логалте гын, шкеже оласе игрок-шамыч деке логалеш. Логалтен гын, кӧлан мяч логалын, тудо řвезе круг гыч лекде, логалтыше рвезылан мячым шуа. Тудо логалта гын, эн ончыч мячым кудалтыше игрок оласе игрок-шамыч коклашке логалеш; оласе игрок логалтен огыл гын, тудо полсе игрок-шамыч деке ушалтеш.

Модыш ик партийыште (12 еҥ модыт гын), кок еҥ деч шуко огыл колмешке модалтеш. Тидын деч вара партий-шамыч верыштым вашталтат.

ОТВЕТ-ШАМЫЧ

Карандашым нӧлталде

(10 Июньысо „Я. Л"-ым ончо)

Эн ончыч чын ответым колтеныт: Игнатьев Никодим (Морко район, Шиньша средний школа), Виноградов Йыван (Йошкар-Ола район, Шеклянур НСШ).

Ребус. Коккинаки.

КУЗЕ СЛУЖЕБНЫЙ ПИЙЫМ АШНЫМАН ДА ВОСПИТАТЛЫМАН

Тыгай йодышым мыланна Морко район, Нур-ӱмбал НСШ гыч Баранов Николай колтен. Ме тудлан „Вожатый" журнал гыч (1938 ий, 2№) налын, кӱчыкын умылтарена.

Служебный пий айдемын ӱшанле йолташыже. Служебный пий-шамычын пограничник-шамычлан, РККА-н боецше-шамычлан, чабан (кӱтызӧ)-шамычлан да молыланат кузе полшымыштым чыланат шинчат. Но пийым иктаж-могай службылан ямдылашлан тудым кушташ да правильне воспитатлаш кӱлеш.

Пийым изивек воспитатлаш тӱҥалман. Пинеге служебный пий лийын шужо мавын, коккум тылзаш улмыж годымак тудын койышышкыжо лӱддымылыкым, шыдешкымым але ӱшанлыкым (могай службылан кӱлшашым шке ойрен) пурташ тӱҥалман.

Пинегым лӱддымым (смелыйым) ыштышашлан тудын дене пырля шуко шум, йӱк, ӱпш, пинегын палыдыме предмет улман верыште прогулкым ыштыман.

Прогулка годым пинегын поведенийжым эскераш кӱлеш.

Если пинеге иктаж мо деч лӱдеш, тудым ниалткалаш кӱлеш, изи катыш киндым, шылым, сакырым пуман, тудын дене модман, тудын вниманийжым лӱдмӧ предмет дечше коғандыман. Пинеге лӱдмым чарна гын, прогулкым умбакыже шуяш лиеш.

Эркын-эркын пинеге чылажымат лӱдде ончаш тӱҥалеш—тудлан чылажат палыме лийыт.

Кунам пинеге шкет гына кодеш, тудлан обязательне модышым (резиновый але ластык дене ыштыме мячым, лӱналтше вереш сакыме ластыкым, молымат) пуман.

Модмаш, прогулко, йӱштылмаш (кеҥежым), велосипедист почеш, телым лыжвик почеш кудалыштмаш пинегын мускулжым виянгдат пинегым чытен кертшым ыштат, а тиде служебный пийлан моткоч кӱлеш.

Пинеге дене модаш, прогулкым ышташ кече еда ик-кок шагатым ойрыман.

Связной пийым кушташлан пинегым изивек ӧрдыж еҥ деч лӱддымым ышташ кӱлеш. Санитарный пий чыла еҥлан ӱшанле лийже. Тыгай пийым воспитатлашлан пинеге дене еҥ шуко улман верыште коштман, шуэн ӧрдыж еҥ-шамычлан тудым ниалткалыкташ лиеш. Тыгай годым пинеге лӱдеш гын, тудын вниманийжым модмаш дене, изишак киндым пуэн отвлекатлыман.

Пинегым шижшым ышташлан тудын деч йышт шылман. Пинеге шке озажым кычалаш тӱҥалеш гын, тудлан мешаяш ок кӱл. Только тудын умбаке кудалмекыже велэ лӱмжӧ дене кычкыралман, а шкеже пинегын чын коркышко логалмешкыже верыштетак лийман. Сайын шижмаш связной, санитарный да сторожевой пийлан пеш кӱлеш.

Ӧрдыж еҥлан осал да ӱшаныдыме пий лийже манын, пинегым мӧҥгыштӧ воспитатлаш кӱлеш.

Омсам пералтымаш—пинеге опталта. Тудлан „сай" манман. Ӧрдыж еҥ пура, пинеге адакат опта—адакат тудым мокташ кӱлеш.

Пинегым воспитатлыме годым утыж дене модыкташ, толашыкташ ок кӱл. Адак пинегым нигуштат, нигунамат кыраш ок лий, тудын дене грубо (осалын) обращатлашат ок кӱл.

Пийым кузе ашныман?

Служебный пийым кукшу, ару, да волгыдо верыште ашныман.

Пийым кудовечыштат ашнаш лиеш, но ӧрдыж пий-шамыч пурмо деч кудвече йырак авыралтме лийже. Будкым телылан олым дене але лум дене авыраш кӱлеш. Пурмо омсашыже занавесым але ластыкым сакыман.

Будко ару лийже манын, тушто пуракым да йогышо межым эре эрыктыман. Телым вакшыш олмеш оптымо олымым кече еда почкаш кӱлеш, а кӱрышт тыгыдемше олымжым луктын кышкыман. Тошто олымымат 5-6 кече гыч у олым дене вашталтыман.

Пийын межше ару лийже манын тудым кече еда щетка, шерге да суконка дене эрыктыман.

Эрыктыме деч ончыч пийым тӱжвач ончен лекташ кӱлеш ала: пийын шинчаже шӱяҥыт, йолышто раҥе уке мо, ала коваштыште сусыргышо вер уло. Тидын деч вара веле эрыкташ тӱҥалман. Ватке але ямдар ластык дене шинчам, нерым ӱштман, эркын (келгын огыл) пылышым эрыктыман. Варажым шерге дене пийын коваштыжым сусыртыде межшым шераш кӱлеш. Тидын деч вара щетка дене пийын вуйжым эрыкташ кӱлеш, тыгак шӱйым, туловищым, йол-шамычым эрыктыман, да адак шетка дене меж ваштареш ниалташ кӱлеш. Щетка дене эрыктыме деч вара межым суконка дене гладитлыман.

Кеҥежым 18—20 градус шокшо улмо годым пийым йӱштылташ лиеш. Йӱштылтымӧ деч вара пийын межшым ластык дене ӱштат да меж кошкымеш пий мландыште ыныж пӧрдал манын тудым эскераш кӱлеш.

Кугу пийым кечылан 2-3 гана, 4-5 тылзаш марте пинегым—5-6 гана пукшыман.

Кочыш пелэ вишкыде шӱр (суп) лиеш. Шӱрыш кугу пийлан 400 грамм шылым, 400—500 грамм шӱрашым, 200 грамм пакча емыжым, 200 грамм киндым да 20 грамм шинчалым пыштыман. А пинегылан 150—200 грамм шылым, 200 грамм шӱрашым, 100—150 грамм пакча емыжым (кешырым, свежа помидорым, ковыштам, йошкар ушменым), 10 грамм шинчалым да 0,5 гыч 1 литр марте шӧрым пышташ кӱлеш. Тиде нормо ик суткалан.

Пинегылан шем киндым пуаш ок кӱл, тудо начар переваритлалтеш.

Пийлан кочкыш леве лийже—16—18 градус. Пинегылан але пийлан шокшо кочкышым пукшаш ок лий.

Пинегылан кугу лум нулташ пуаш гын, сай лиеш. Тиде оҥлаш лум пеҥгыдемда да пинегын организмыжлан минеральный шӧнчалым пуа.

Колын, кайыкын луштым, иктеш манаш гын, изи да кошарге лу-шамычым пийлан пуаш ок йӧрӧ

Пийлан кочкыш ямдылыме да пукшымо ате-шамыч эре ару лийышт.

Пинегым але пийым эре ик верыштак гына пукшаш кӱлеш.

Пийлан йӱаш вӱд эре ару лийман. Кеҥежым вӱд кечылан 4—5 гана вашталталтеш. Телым кудовечыште илыше пий-шамычлан вӱд олмеш лумат лийын кертеш.

Ынде личный гигиена нерген икмыняр мут.

Пийлан шӱргым, кидым нулыкташ ок лий. Будкым эрыктыме деч вара, пийым пукшымо, эрыктыме, туныктымо да прогулко деч вара кидым обязательно пеш сайын мушман да платьым, вургемым щетка дене сайын эрыкташ кӱлеш.

Врид. отв. редактора—
П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—551. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.